

Олена Бащенко,

*методист навчально-методичного кабінету
трудового навчання КОППОК*

Методичні матеріали до викладання варіативного модуля «Технологія клаптикового шиття (печворку) (10-11 класи)

Клаптикове шиття (печворк, від англ. Patchwork) - вид рукоділля, у якому за принципом мозаїки зшивається суцільний виріб з різнокольорових і строкатих шматочків тканини (клаптиків) з певним малюнком. У процесі роботи створюється полотно з новою кольоровою гамою, візерунком, іноді фактурою. Сучасні майстри виконують в техніці клаптикового шиття об'ємно-просторові композиції. У Росії давно використовується клаптикова техніка, зокрема для виготовлення вистібаних виробів (клаптикових ковдр) та інших виробів.

Історія виникнення та розвитку

Збирання полотна з клаптиків, аплікація з тканини, вистібані вироби здавна існували незалежно один від одного в багатьох народів світу. Відомий єгипетський орнамент створено з шматочків шкір газелей близько 980 року до н.е., а в одному з музеїв Токіо експонується зшитий приблизно в той же час костюм, прикрашений клаптиками. У 1920 році в Печері тисячі Будд був знайдений килим, зібраний приблизно в IX столітті з безлічі шматочків одягу паломників. У XVI столітті в Англію почали надходити барвисті тканини різноманітних візерунків з індійської бавовни. Ковдра, декорована вишивкою або набійкою, вважалось модною прикрасою домашнього інтер'єру. Шиття з клаптів з'явилося в результаті дефіциту ситцю, що виник через заборону продажу в Англії індійських тканин в 1712 році. Таким чином уряд намагався зберегти вітчизняні мануфактури, на яких вироблялися вовняні і шовкові тканини. Тому ситець потрапляв до Англії контрабандними шляхами і ціна на нього різко збільшилась. Обрізки, що залишилися після крою одягу з ситцю, не викидали, а використовували для створення інших виробів. Великими фрагментами декорувалися шерстяні або лляні тканини в техніці аплікації. Найдрібніші залишки зшивалися один з одним, утворюючи загальне полотно.

До Нового Світу вистібане полотно потрапило разом з переселенцями в 20-х роках XVII століття. Через нестачу тканин ремонт таких ковдр виконувався шматками тканин із старого одягу. Подальший дефіцит тканин закріпив традицію виготовляти стьобані вироби з клаптиків. З часом дизайн їх ускладнювався, кожна майстриня прагнула створити квілт зі своїм особливим візерунком і комбінацією кольорів. Зазвичай американські майстрині верхню частину квілту шили взимку. На його вистібання збиралися навесні всі сусідки, а вечорами, після роботи, до них приєднувалися чоловіки.

Практично всі американські квілти, створені до 1750 року, виготовлені в техніці печворку. З плином часу сформувалися традиційні блоки візерунків клаптикового шиття. Назви багатьох з них пов'язані з реаліями повсякденного життя («Ведмежа лапа», «Кошик для штопання»); місцевістю, в якій виник візерунок («Зірка Огайо і Техасу»); асоціаціями з біблійними історіями («Драбина Якоба»). Пізніше (близько 1850 року) стала популярна аплікація. Збереглося дуже мало старовинних ковдр в техніці печворку, оскільки вони були предметами повсякденного вжитку, в той час як квілт з аплікацією були призначені для особливих випадків.

На Всесвітній виставці 1876 року в Філадельфії експонувалися англійські роботи у новій техніці: крейзі (англ. crazy, божевільний, відома також під назвами «Спіраль», «Карусель», «Роза») із шовкових тканин, доповнені вишивкою. Техніка крейзі дозволяла створювати композиції з клаптиків розкішних тканин (парчі, оксамиту, шовку) будь-якої форми, забарвлення і малюнків, зібраних довільно. Шви з'єднання прикрашалися різноманітною вишивкою, а вироби доповнювалися аплікаціями та малюнками на тканині. Новий вид рукоділля в 1879 році описав ілюстрований журнал «Петерсон». Цей напрям у печворку отримав назву «розшитий квілт» або «японський шовк» (через широке використання східних мотивів). Вироби призначалися лише для оздоблення, оскільки клаптики скріплювалися невеликою кількістю швів без простібування, краї були декоровані бахромою, китицями, помпонами, мереживом, а прокладка зсідалась після прання. Більш утилітарні речі створювалися в релігійних гуртках рукоділля, де в полотно в стилі «крейзі» додавали більш практичні матеріали: вовняні й бавовняні тканини.

Нова техніка започаткувала цілий напрямок в американській торгівлі, що пропонує всім охочим готові набори, малюнки вишивок і розписані вручну блоки шовку для виготовлення печворку. До 10-их років ХХ століття популярність крейзі йде на спад, поступаючись місцем звичайним видам клаптикового шиття. Модні віяння не торкнулися деяких релігійних громад, які залишилися вірними прийомам шиття, виробленим роками: тільки традиційні узорі і одноколірні тканини використовують і сьогодні майстри квілту з сект амішів і менонітів.

У 70-х роках ХХ століття в Америці інтерес до печворку поновився. Були створені квілт-клуби, спеціалізовані магазини пропонують покупцеві всі необхідні матеріали для цього виду декоративно-прикладного мистецтва, широкий асортимент тематичних книг і журналів. У 1971 році Ів Сен-Лоран створив модель, декоровану клаптевим шиттям, передбачивши новий напрям в моді - захоплення фольклорним романтизмом.

На Русі здавна було поширене бережливе ставлення до тканини, як домашнього виготовлення (до XVIII століття в країні використовувалося домоткане полотно), так і купленої. «Домострой» містить детальні інструкції крою сукні, сортування та збереження обрізків і ремонту готового одягу. Шиття з клаптів отримало широке розповсюдження в другій половині XIX століття з появою у продажу закордонного ситцю. На відміну від домотканих

полотен, ширина яких була близько 40 см, тканини фабричного виробництва мали ширину 75-80 см, і при розкроюванні з них одягу утворювалося велика кількість обрізків. Аплікація з'явилася пізніше: так як англійські ситці в Росії коштували дорого, вважалося недоречним закривати одну тканину іншою. Своєї найвищої точки клаптикове шиття досягло в кінці століття, коли було налагоджено виробництво дешевих бавовняних вибірок і з'явилися швейні машини. Речі, створювані в селянському середовищі, мали виключно практичну функцію. Проте в прийоми збирання полотна, колірне вирішення виробів завжди привносилися художні уподобання місцевих жителів. Були створені оригінальні техніки об'ємного клаптикового шиття: «ляпачиха»: необроблені різнокольорові смужки, нашиті на основу), «куточками» (тканина згорталася кутом і нашивалась на основу), «трояндами» («кругляками») або за межами Росії - «йо-йо» - квадратні чи круглі клапти стягувалися по краю зметувальними стібками, виконаними по колу; отримані об'ємні деталі нашивалися на основу в один шар або накладалися один на одного). На початку ХХ століття клаптикове шиття разом з колажем привернуло увагу художників-авангардистів і футуристів, які займалися пошуком нових засобів вираження. Після революції цей вид шиття не увійшов до переліку підтримуваних державою видів декоративно-прикладних мистецтв. Пізніше клаптикове шиття стало ознакою бідності, нагадуванням про періоди воєн і розрухи, пережитих країною. Інтерес до цього виду декоративно-прикладного мистецтва відродився в 90-х роках ХХ століття, тоді ж почалося і його вивчення. Воно стало не тільки поширеним хобі, а й самостійним жанром декоративного-вжиткового мистецтва. У Росії кожні два роки (з 1997) проходить фестиваль «Клаптикова мозаїка Росії», де демонструються твори майстрів.

Інструменти та пристосування

Тканина розрізається *ножицями або дисковим ножом* на спеціальному килимку.

Килимок для розкроювання (*мат* для печворку - *Cutting Mat*) захищає робочу поверхню від згубної дії гострого дискового ножа. Він створений із спеціального матеріалу, який здатний самовідновлюватися - лінійні розрізи, утворені ножом, швидко затягуються. Чим гостріший ніж тим швидше це відбувається. Професійні килимки мають товщину до 3 см і складаються з трьох шарів. Тканина на маті не ковзається, а розмітка дозволяє виконати точні вимірювання. Для того, щоб зберігати килимок в робочому стані якомога довший час, необхідно:

- Тримати правильно ніж.

- Килимок потрібно регулярно очищувати від пилу та сміття, що утворюються під час розкроювання, тому що навіть найменші часточки потрапляючи в розрізи погіршують самовідновлюючі властивості покриття.
- Не виконувати повторні розрізи на одному й тому ж місці коврика (якщо не вдалося розрізати тканину з першого разу). Для «заживлення» розрізу потрібен деякий час – повторний розріз під мікроскопічним іншим кутом перешкоджатиме відновленню коврика і на ньому можуть утворюватися щербаті надрізи.
- Килимок необхідно зберігати у горизонтальному розправленому стані і не допускати дії на нього прямого сонячного проміння та тепла.

Тканини

Найбільш широко в клаптиковому шитті застосовуються *бавовняні* тканини. Вони дешеві, легкі в розкроюванні, не ковзають під час шиття, тримають закладені вручну складки та є ідеальним матеріалом для початківців. Недоліком у бавовняних тканин є зсідання під час прання та нестійке фарбування.

Льон зручний у шитті, менш зсідается, міцний, тому його часто використовують для підкладок або як тло виробу. Лляні тканини сильно зминаються і важко прасуються.

Шовк, завдяки своїй делікатній фактурі, природному блиску та яскравості фарб виглядає у виробах дуже ефектно. Однак він дуже сильно зсідается під час прання та під дією високих температур, складний в розкроюванні та шитті, краї зрізів обсипаються.

Подекуди в клаптиковому полотні використовується *вовна*, яка має ряд переваг: вона гігроскопічна, тепла, тому може бути використана для виготовлення покривал, подушок, одягу. Краї товстих вовняних тканин не обсипаються, вироби з вовни відмінно тримають форму. Шматочки шерсті можна з'єднувати встик за допомогою машинної строчки «зигзаг».

Штучні та змішані тканини мають святковий вигляд, не зминаються і відмінно витримують прання, однак здатні накопичувати вологу.

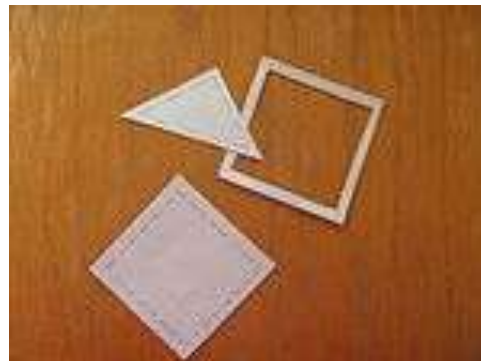
Віскозні тканини складні в шитті: через рухому структуру полотна ковзає, до того ж сильно зминається та зсідается після прання. Також віскозу обов'язково потрібно крохмалити.

Цікаво виглядають у виробах тканини (бавовна, шовк, льон), розписані або пофарбовані вручну.

Один з найбільш складних моментів у техніці клаптикового шиття - досягнення гармонійного, зваженого колірного вирішення твору. Для подолання цих труднощів деякі початківці використовують спектральне коло. В даний час існують спеціалізовані комп'ютерні програми, що дозволяють розрахувати гамму майбутнього виробу.

Підготовка та розкроювання тканини

Якщо майбутній виріб має утилітарне призначення, то перед розкроюванням необхідно провести декатирування тканини – намочити (випрати без використання миючих засобів), а потім висушити і відпрасувати. Якщо ж виріб буде зберігатися в місці, захищеному від пилу (наприклад, під склом), декатирування можна не виконувати, зберігаючи таким чином фабричну обробку та первинну яскравість фарб. Перед роботою, щоб уникнути зсуву тканин, обрізаються всі кромки. Не рекомендується рвати тканину - це призведе до обсіпання країв в готовому виробі, оскільки внутрішні шви при клаптиковому шитті не обметуються.

Шаблони

Запорукою успіху в збиранні клаптикового полотна є висока точність розкроювання. Для цього використовуються шаблони. Найпростіші - картонні геометричні фігури з поміченими лініями обрізування та прострочування швів або з прозорого пластика: вони дозволяють бачити малюнок. У продажу бувають металеві шаблони

для печворку з прорізами для розмічування ліній прострочування. На шви додається від 5 мм (бавовняні тканини) до 1 і більше см (сипучі тканини). При розкладанні шаблонів на тканині враховується напрям нитки основи. У чотирикутних деталей вона повинна збігатися з однією з сторін, у трикутників, шестикутників – бути перпендикулярною до основи.

Збирання полотна

Збирання полотна в печворку відбувається від дрібних деталей до великих. При послідовному з'єднанні деталей створюються блоки візерунків, з яких і зшивається виріб.

Печворк можна шити вручну або на машині.

Для *ручного* збирання з виворітньої сторони тканини за допомогою шаблону розмічається деталь або дві деталі, складені лицьовими сторонами з суміщенням ліній розмічання, наживлюються або сколюються шпильками і зшиваються дрібним зметувальним швом. Нитка акуратно закріплюється на початку та в кінці лінії шва.

Під час *машинного* з'єднання після того, як прошиті перші дві деталі, не обрізаючи нитки, переходять до з'єднання наступних пар деталей (так званий прийом шиття «прапорцем», «ланцюжком»). Коли шиття закінчено, нитки отриманого ланцюжка розрізаються.

Одним з найбільш простих і швидких способів збирання полотна є *шиття смугами*. Смуги тканини викроюються по нитці основи з допомогою шаблону і послідовно настрочуються на основу. В якості основи використовується бавовняна або льняна тканина, папір (видаляється після шиття), флізелін. Щоб уникнути перекосу полотна смуги зшивають, щоразу змінюючи напрямок (наприклад, перша і друга - зверху вниз, друга і третя - знизу вгору і так далі). Припуски швів заправуються, якщо можливо, на бік більш темної тканини. Заправування швів додає міцності виробу. На цьому прийомі заснована техніка *bargello*: зшиті смуги розрізаються в поперечному напрямку, а потім знову збираються в полотно зі зміщенням. Такий прийом при використанні гармонійно підібраних тканин різних відтінків одного кольору, відтінених контрастними, створює ефект плавного переходу.

Для полегшення і прискорення процесу складання випускається не клейовий флізелін для печворку з розміченою сіткою геометричних фігур (квадратів або трикутників).

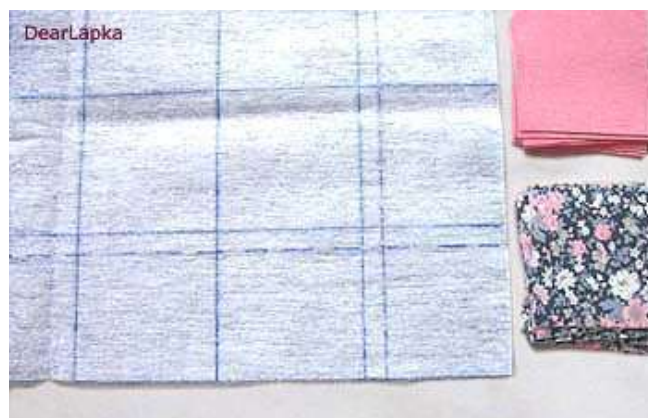
При складанні блоків із закругленими деталями («Обручка», «Шлях п'яниці», «Час та енергія») на з'єднаних частинах кромки призбираються, визначаються і сколюються точки середини, суміщаються їх кути. Деталь із заглибленням акуратно призбирається і з'єднується шпильками з деталлю з опуклим зрізом. При з'єднанні на машині деталь з опуклим зрізом розташовується зверху.

При складанні узору «Вітраж» фрагменти клаптикового полотна пришиваються встик, шви маскуються тасьмою, стрічкою, вузькими смугами тканини. У класичному варіанті цієї збірки контури фігур обрамляються матеріалом, контрастним по відношенню до основного зображення.

Техніки виконання печворку Прискорене збирання блоків

Існують методи прискореного збирання блоків. Якщо блоки збираються з маленьких клаптів тканини або коли необхідно дуже точно сумістити кути, то найбільш ефективним є метод збирання на [флізеліні](#). Для цього обирають самий тонкий флізелін з однією клейовою поверхнею.

1. На не клейовій стороні розкреслити сітку з необхідною кількістю квадратиків. Якщо в готовому вигляді квадрати матимуть сторону довжиною 5 см, то додавши ще по 1 см на шви з кожного боку, отримаємо сітку з стороною у кожному квадраті 7 см. Тобто загальні розміри флізеліну 35 на 35 см. Якщо тканина товста або сипуча, то на припуск можна залишати 1,5 см.

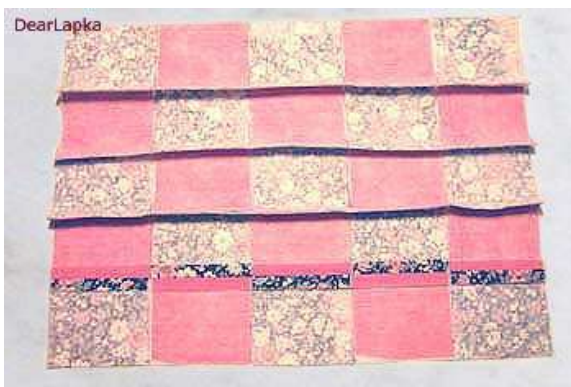

2. Вирізані з тканини квадрати (з припуском) покласти на клейовий бік флізеліну і припрасувати. Якщо квадрати з'єдналися не точно «встик», то не потрібно вважати це помилкою – так простіше буде перейти до наступної операції, коли необхідно перегинати флізелін по ліній розмічання.

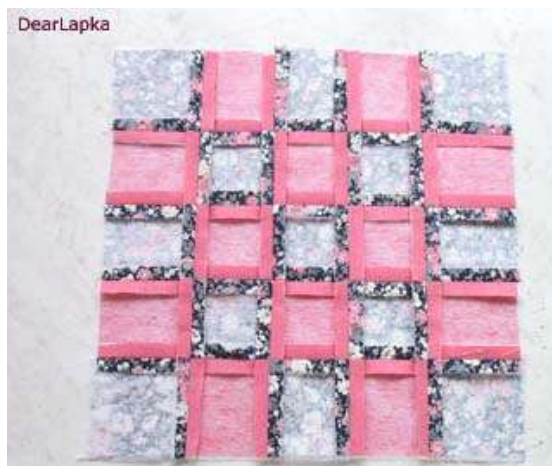
3. Перший ряд наклеєних квадратиків загнути по другій лінії

розмічання (лицьовими сторонами один до одного) і прокласти машинну строчку по лінії розмічання припуску.

4. Таким чином прошити всі горизонтальні ряди. Потім ножицями або дисковим ножом зрізати кромку згину та розпрасувати шви. У такій же послідовності обробити вертикальні шви.

Так виглядає цей блок з вивороту та з лицьового боку.

Переваги цього способу в тому, що зрізи тканини (що важливо для вовняних або сипучих тканин) закріплені флізеліном. Сітка розграфлюється на білому флізеліні, а не на кольоровій тканині. Легко досягнути точності з'єднання кутів і, при цьому, кількість з'єднувальних швів мінімальна.

Техніка «Відображення»

Для створення квітлу у цій техніці необхідно підготувати чотири 4 прямокутних (квадратних) заготовки з однаковими малюнком та розмірами. Розміри заготовки залежать від розмірів обраного принту. Для надійності тканину проклеїти тонким флізеліном.

1. Нанести лінії, по яких заготовки розрізатимуться. Відстань між ними залежить від обраного малюнку та його розмірів. На фото лінії нанесені через 5 см..

Дуже важливо зрозуміти різницю у їх нанесенні, оскільки в ній полягає принцип цієї техніки. На одній заготовці (на фото вона правіше) через центральну квітку проводимо першу лінію горизонтальну лінію. Кожну наступну лінію проводимо через 5см до верху та до низу.

На другій заготовці (на фото вона зліва) ставимо мітку там, де проходить перша лінія через центральну квітку на першому принті. Відступивши від цієї мітки 2,5 см вверх та вниз, проводимо лінії на другому принті. Всі наступні лінії проводимо через 5 см від попередніх, тобто із зміщенням на 2,5 см відносно ліній на першій заготовці.

2. Скласти заготовки попарно, підклавши під низ не розкреслені. Розрізати всі заготовки по лініях.

Щоб не переплутати смужки на кожну приклеїти мітки з цифрами. Нумерація йде зверху до низу. Обидві праві заготовки нумерувати цифрами 1, 2, 3, 4 і т.д., а ліві – 1а, 2а, 3а, 4а.

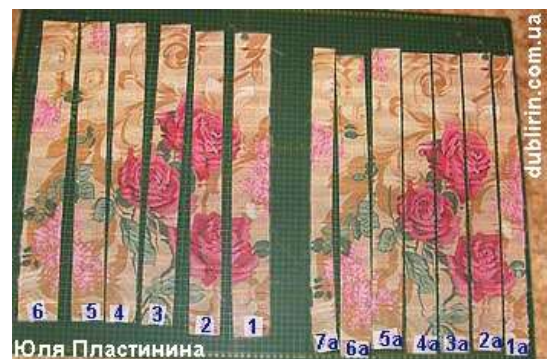
В результаті отримаємо дві пари заготовок.

3. Наступний етап – з'єднання смуг з різних заготовок у одне полотно. На фото видно у якій послідовності їх необхідно розкласти. Зшити смужки між собою кожної пари заготовок, слідкуючи за шириною припуску.

4. Утворилось два однакових полотна.

5. Далі у аналогічній послідовності виконуємо розрізання та з'єднання смуг по вертикалі.

Так виглядає основна картина з лиця та вивороту. Припуски на шви з вивороту розпрасовані.

6. Для надання заготовці повноцінного вигляду панно можна настрочити розділяючі смуги або обкантувати.

Для того, щоб відображення було більш яскраво вираженим, смуги не повинні бути дуже тонкими. Далеко не всі малюнки тканин підходять для цієї техніки. Припуски на шви можна і запрасовувати, якщо тканина достатньо тонка.

Техніка «Каучінг»

Каучінг або вишивка «у прикріп» надає можливість створити нову тканину необхідного кольору та цікавої фактури. Дана техніка використовувалась ще в давні часи, підтвердженням чого є шпалера із Байо (Франція) датована близько 1070 року. Під час шиття «у прикріп» нитка накладається на основу тканини і закріплюється на ній вручну або швейною машиною. Каучінг дозволяє використовувати великий вибір матеріалів – нитки, тасьму, мотузочки, відірвані смужки тканин, сучасні види натуральної та синтетичної пряжі. Для машинного виконання техніка існують спеціальні лапки та пристосування. Товстий шнур можна пришити до тканини швом «зиг-заг» або іншим декоративним швом з допомогою лапки для вшивання канта. На підошві такої лапки є борозенка, в яка протягується шнур і який в процесі шиття залишається під лапкою. Для створення складних візерунків використовують спеціальну лапку для каучінгу та вільне вистібуння. Лапка має отвір для декоративного шнура – при вільному вистібунні шнур настрочується на поверхню тканини.

Для засвоєння техніки потрібно підготувати тканину для основи середніх розмірів (тканина великих розмірів не дуже зручна у роботі), клапти тканин, пряжу різних кольорів та фактур. Нитки типу «Ірис» брати не варто, тому що вони досить тонкі. Можна використати закручені смужки тонкої тканини.

1. На основу наклеїти або настрочити клаптики різних тканин в довільній послідовності.

2. Нарізати нитки довжиною більшою за лінійний розмір відповідної сторони основи. Всі нитки закріпити по верхньому краю тканини

вручну, а потім пристрочити машинною строчкою стібком 2мм на відстані приблизно 1 см від зрізу. Нитки підкладати під лапку з чергування кольорів та фактур.

3. Розправити нитки вдовж основи і настрочити їх подвійним широким швом у поперек тканини відхиляючись вліво. Далі продовжити застрочування «туда-сюди» до кінця основи. Настрочування можна виконувати і звичайною машинною строчкою. Все залежить від того, який ефект необхідно отримати. Окрім того його можна виконати нитками різних кольорів.

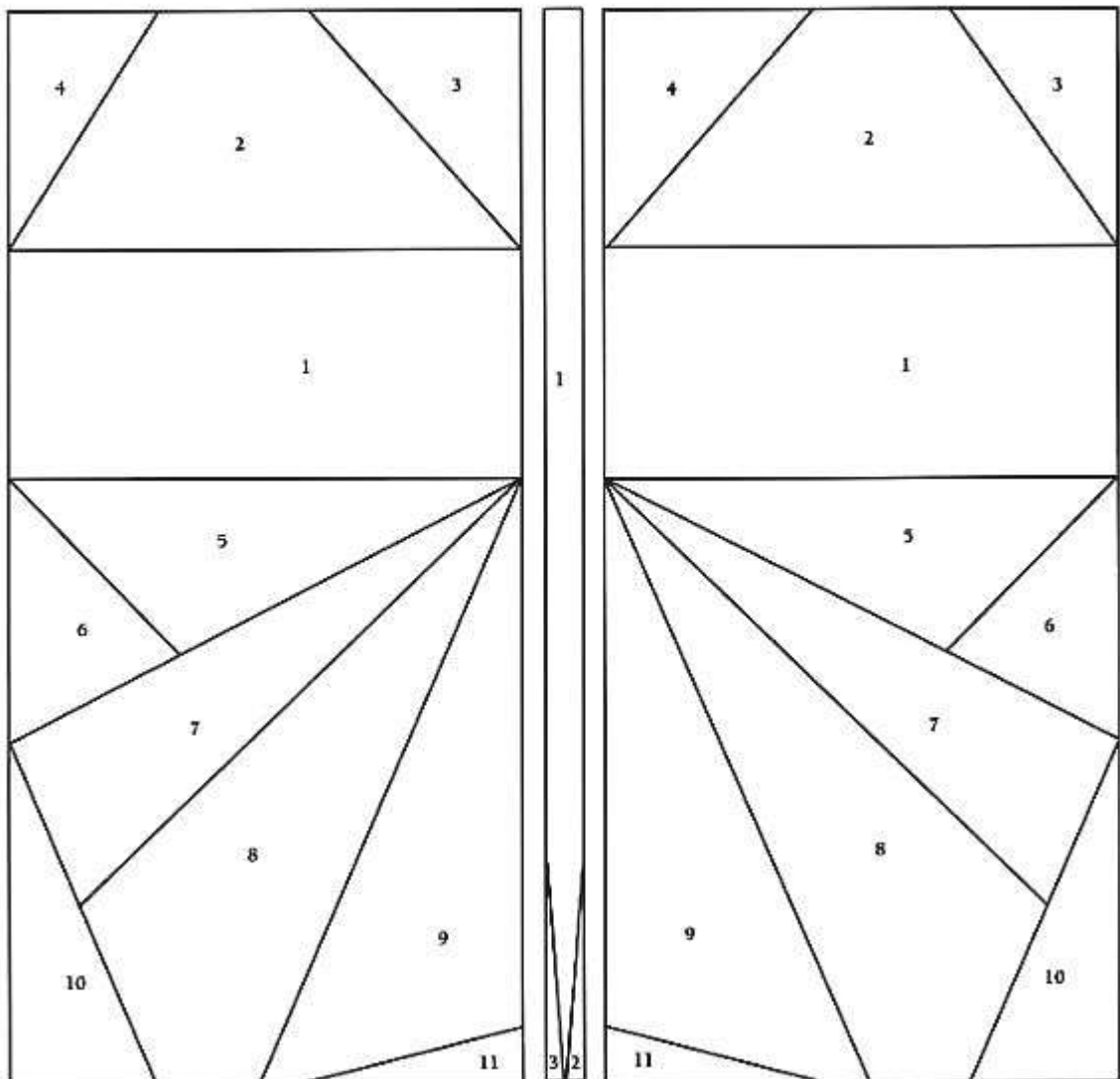
4. Остаточне оздоблення включає в себе ґрунтовне пропарювання з обох сторін та вирівнювання сторін тканини.

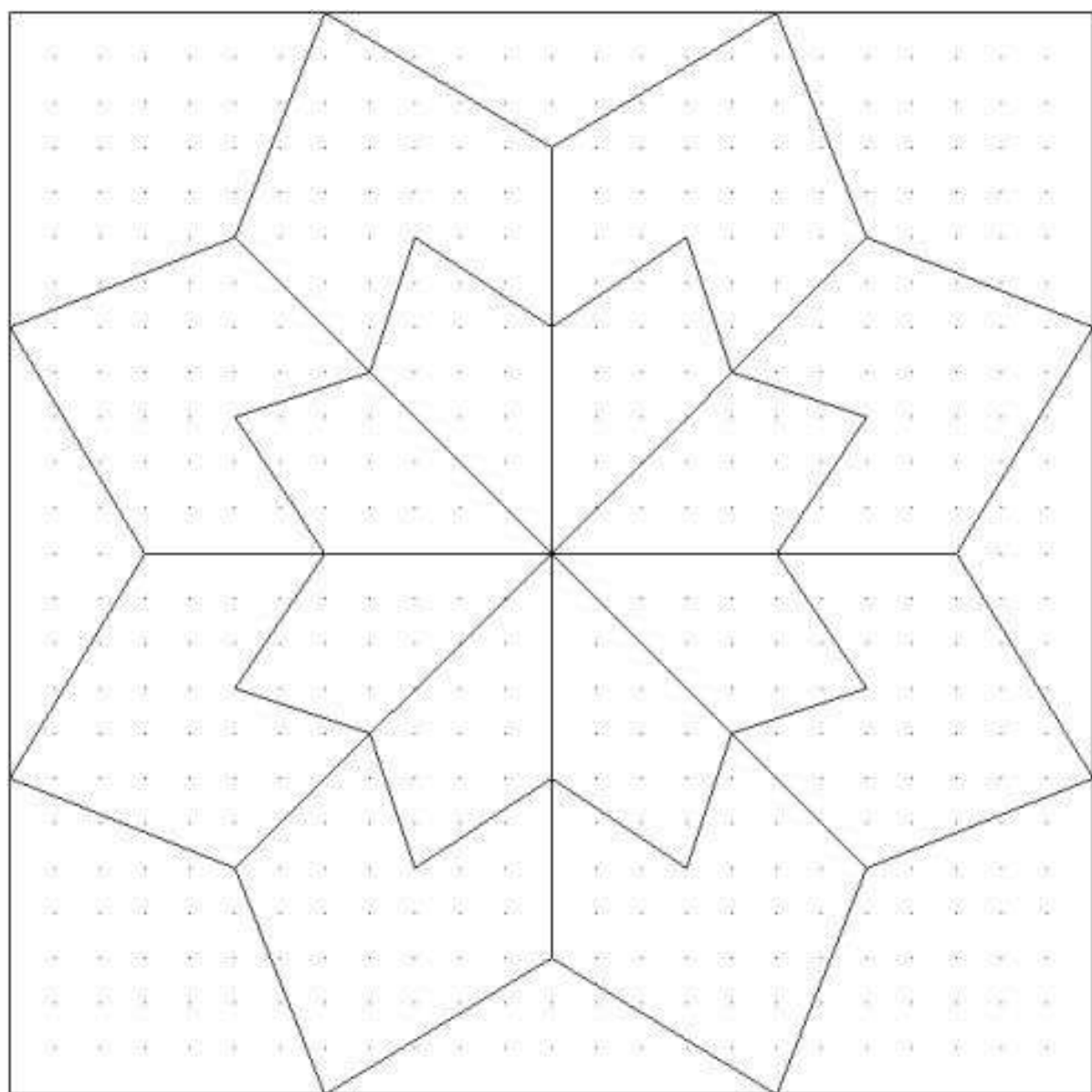
В техніці каучінгу нитками можна створити візерунки досить різноманітної та складної форми.

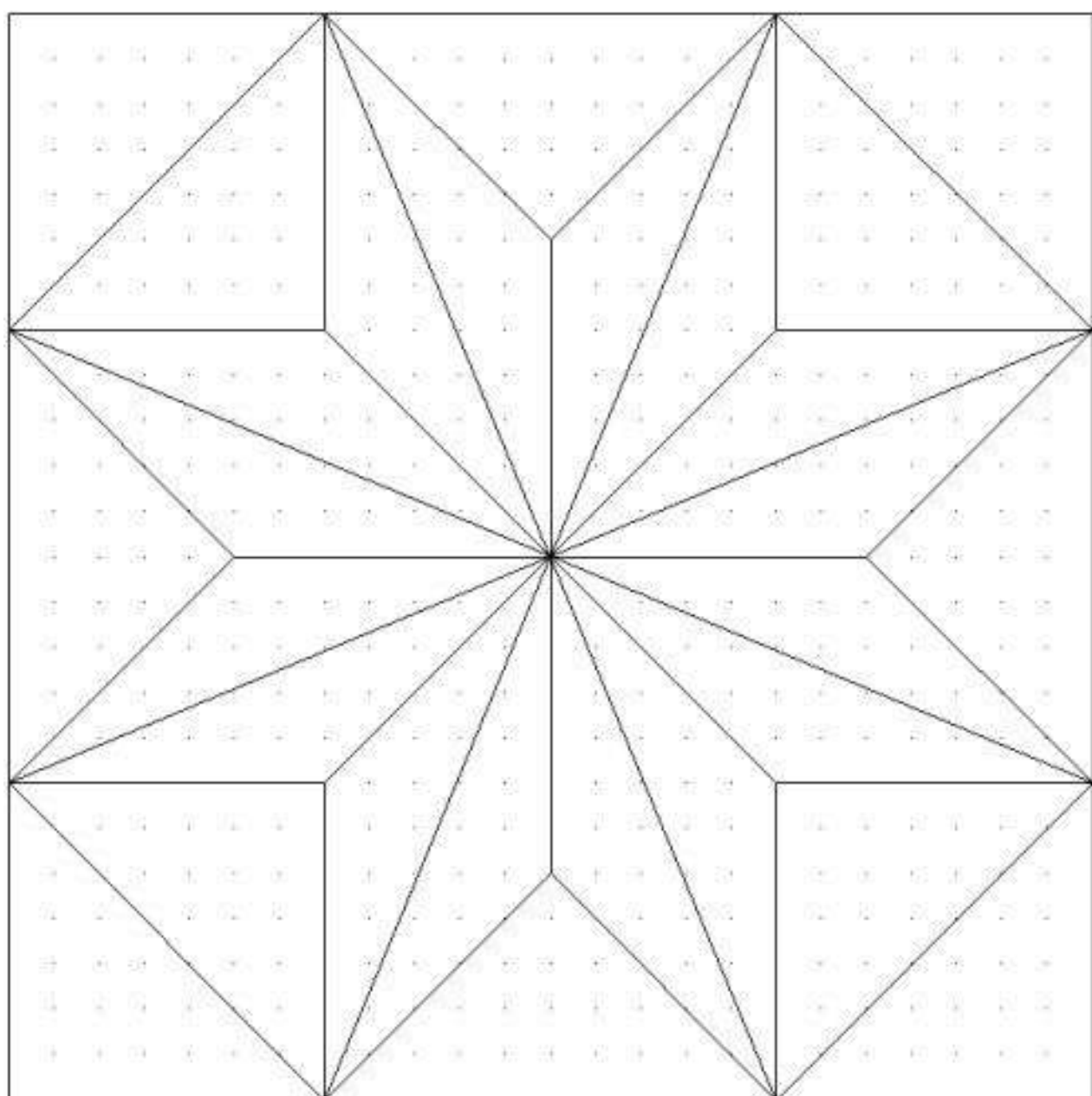

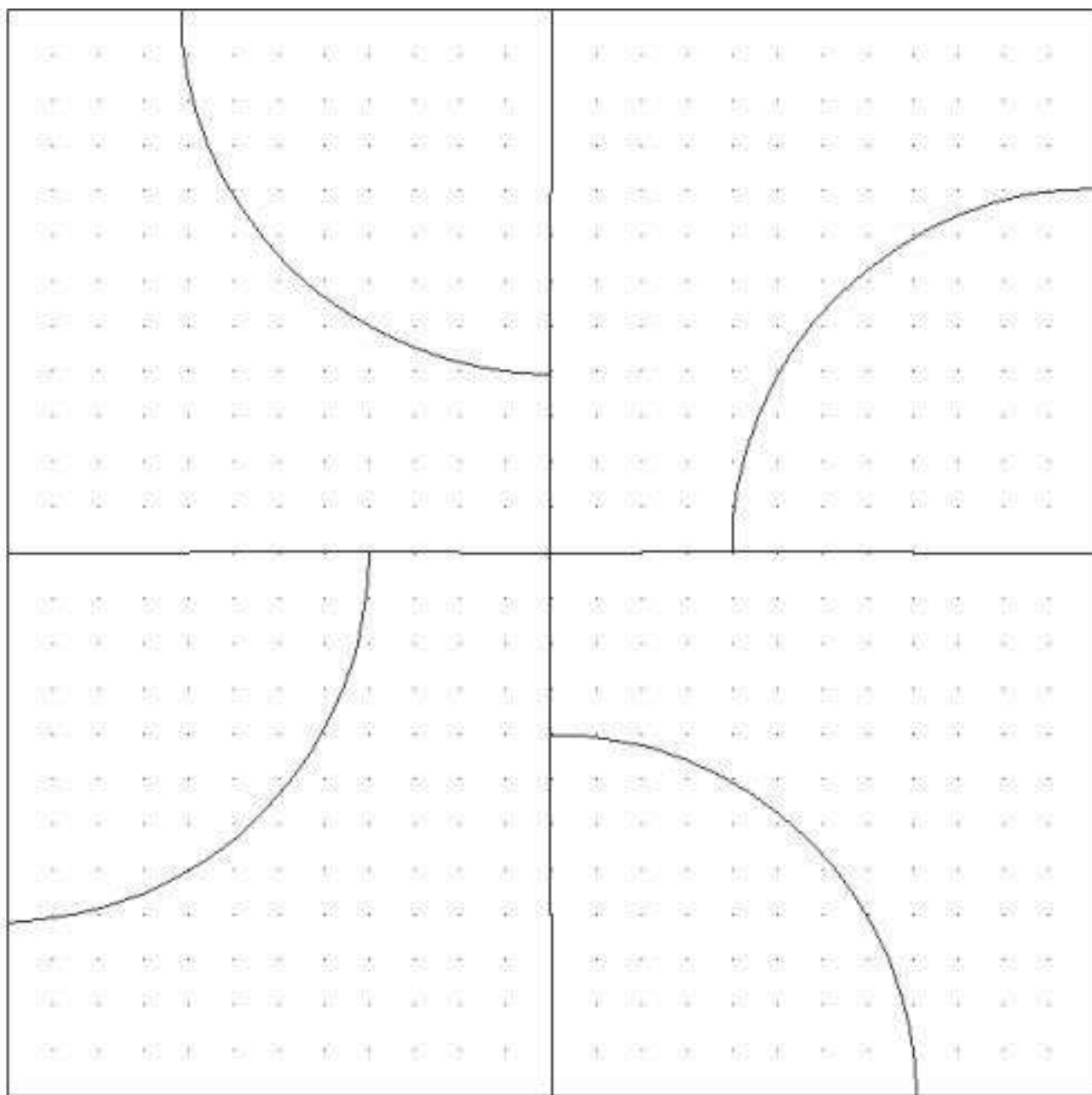

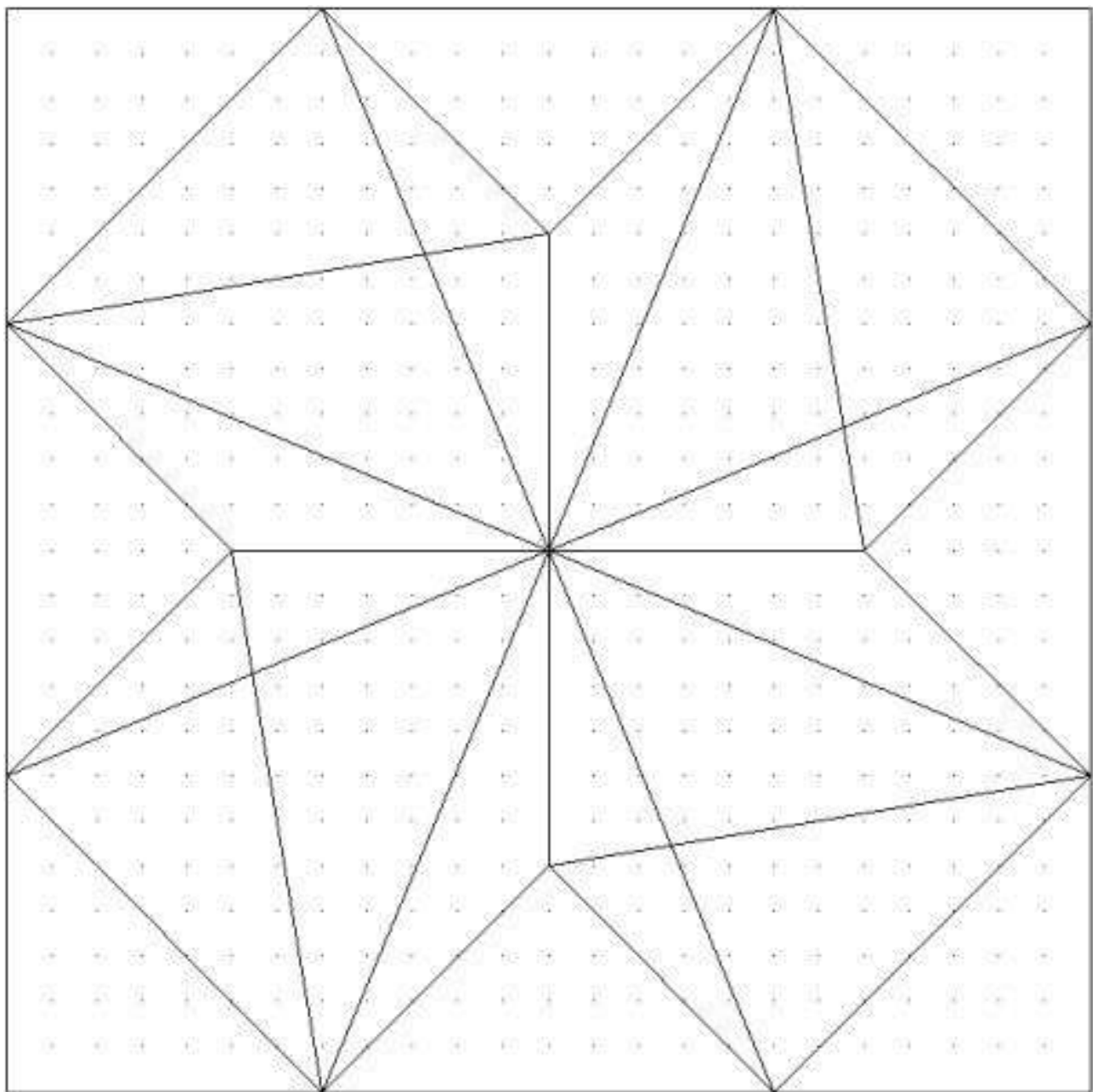
Схеми блоків

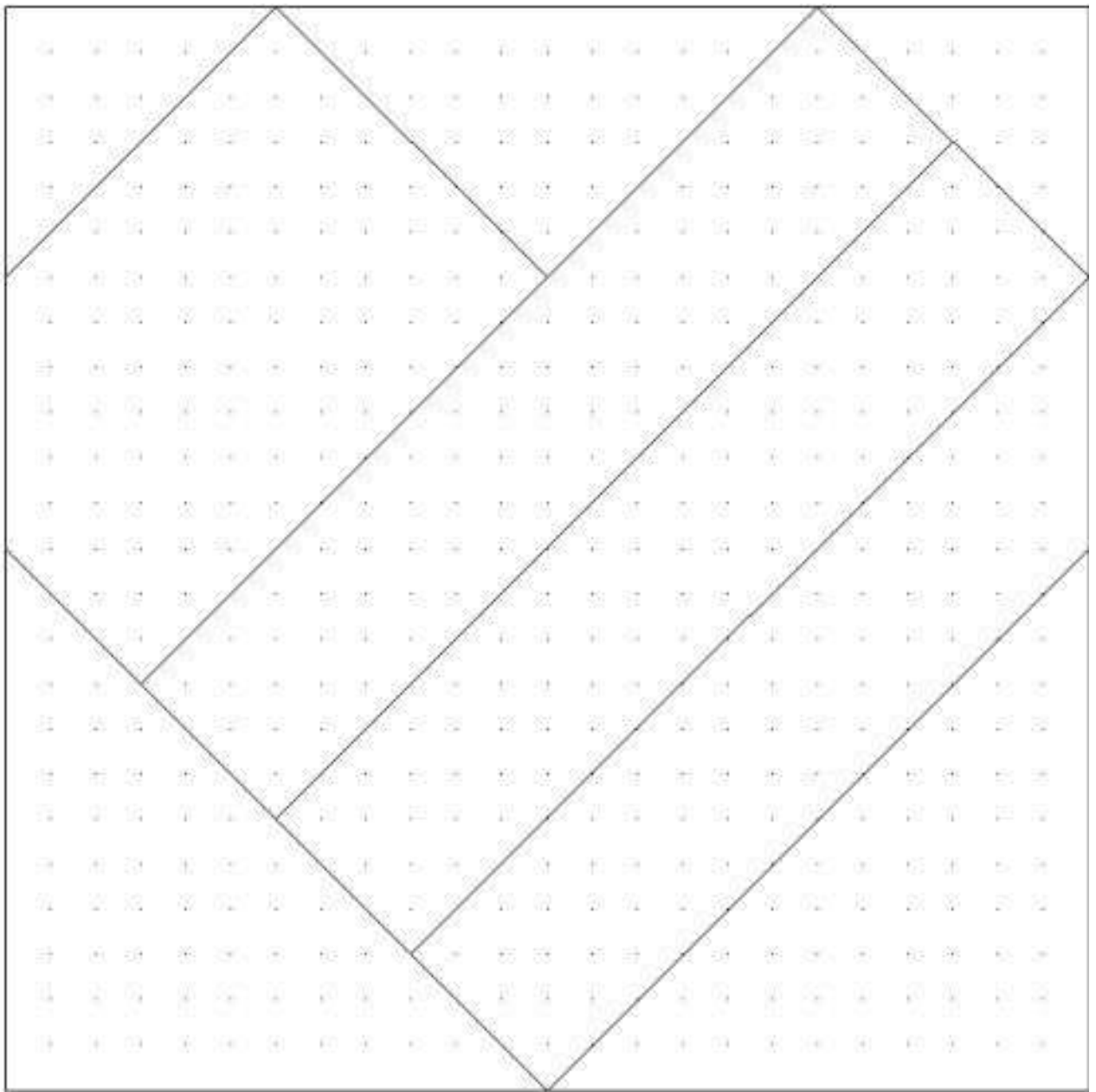

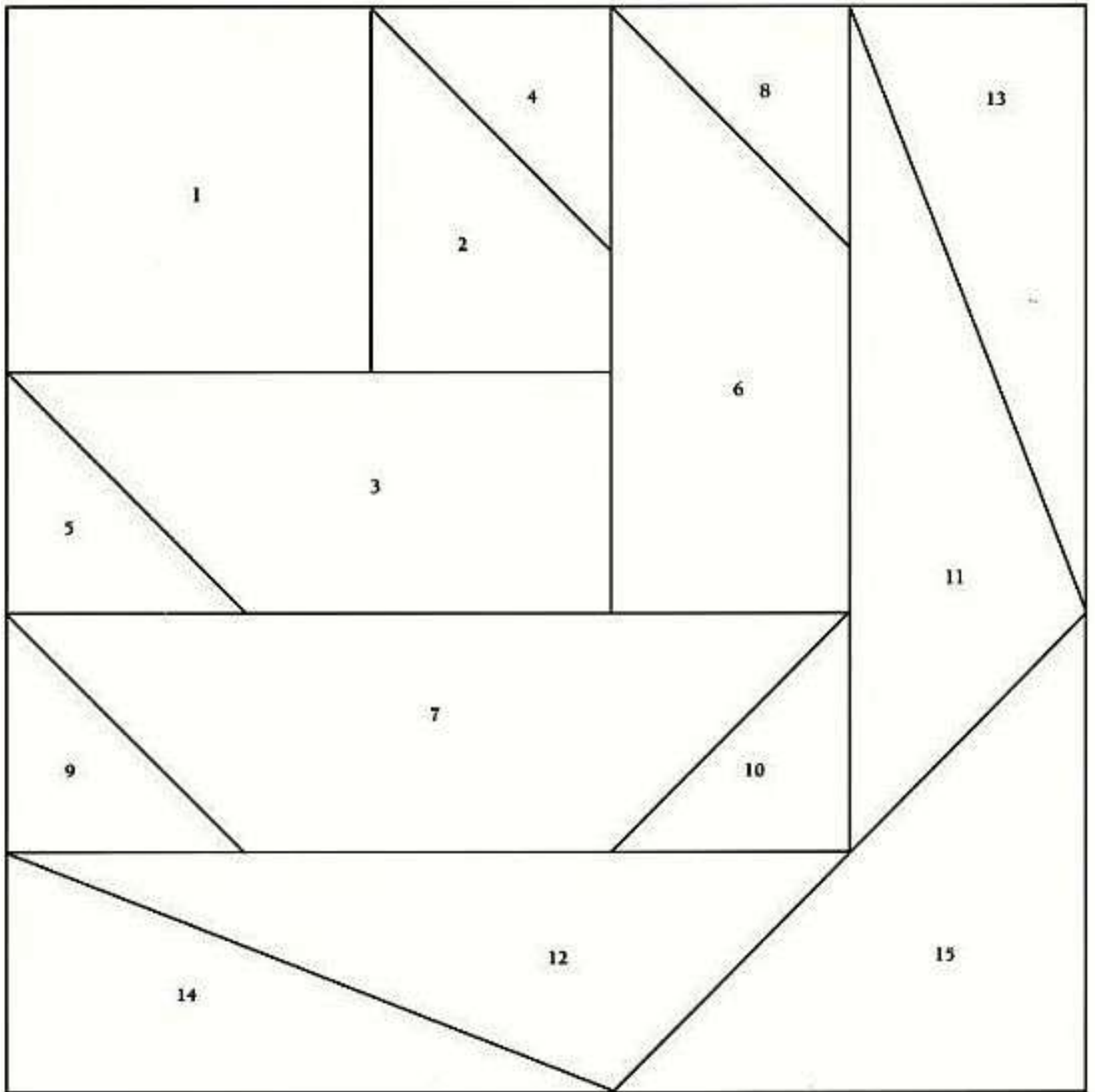

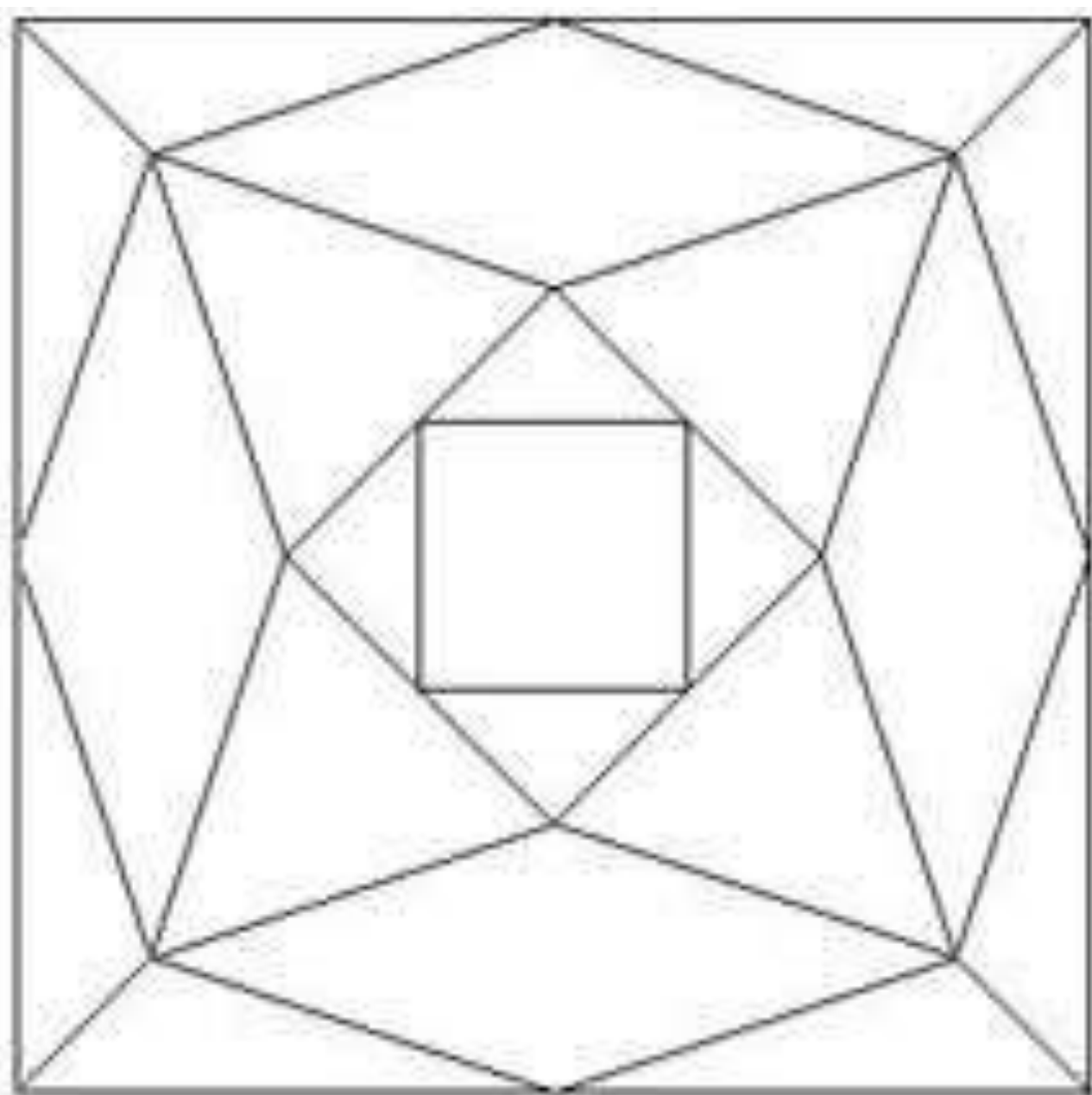

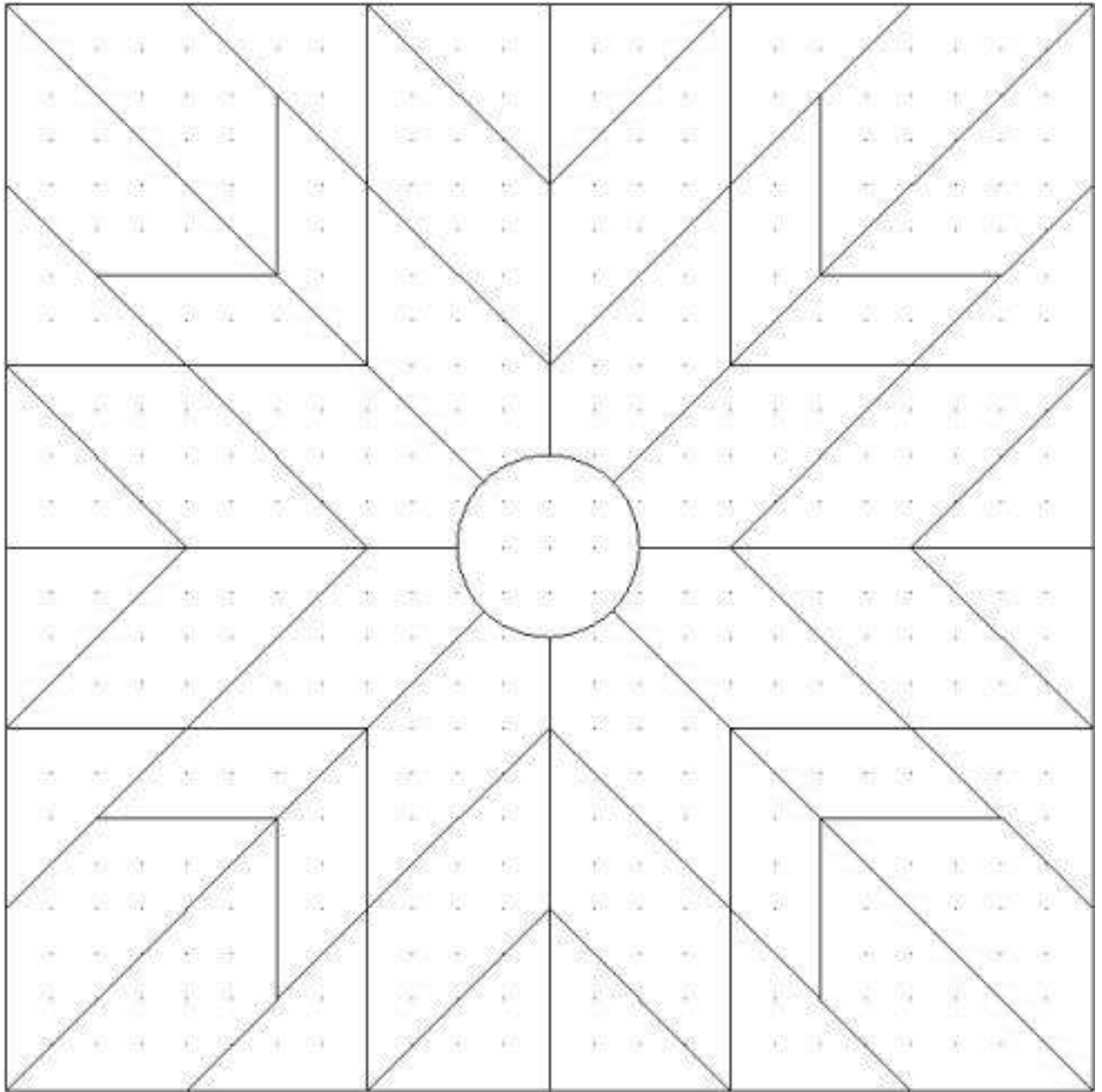

Интернет ресурси

1. http://www.dublirin.com.ua/we_sew_igolnicakrug.html
2. <http://quiltstudio.ru/?p=57#more-57>